

ONDERNEMERS MINDER PESSIMISTISCH

Conjunctuurenquête Nederland
Derde kwartaal 2020

eib
Economisch Instituut
voor de Bouw

MKB
Nederland

V N O N C W

KVK

Voorwoord

Dit rapport bevat de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het derde kwartaal 2020.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het ondernemersvertrouwen. Deze samenvattende stemmingsindicator geeft de richting aan waarin de Nederlandse economie, specifieke bedrijfstakken of regio's zich waarschijnlijk zullen ontwikkelen.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, KVK, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren tegen minder administratieve lasten.

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat een positieve ervaring of verwachting meldt. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenpatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de landbouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de voorkeur boven

een vergelijking met een kwartaal eerder. Voor het samenstellen van de indicatoren van het ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenpatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

Het niet-financiële bedrijfsleven

Het niet-financiële bedrijfsleven is een samentelling van secties A Landbouw, bosbouw en visserij, B Winning van delfstoffen, C Industrie, F Bouwnijverheid, G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's, H Vervoer en opslag, I Logies-, maaltijd- en drankverstreking, J Informatie en communicatie, L Verhuur van en handel in onroerend goed, M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening, R Cultuur, sport en recreatie, S Overige dienstverlening.

Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand juli 2020.

Dit rapport is gepubliceerd op 13 augustus 2020. Het rapport van de Conjunctuurenquête vierde kwartaal 2020 wordt naar verwachting op 12 november 2020 gepubliceerd op ondernemersplein.kvk.nl/coen. Alle cijfers die in deze Conjunctuurenquête Nederland staan, zijn te vinden op opendata.cbs.nl.

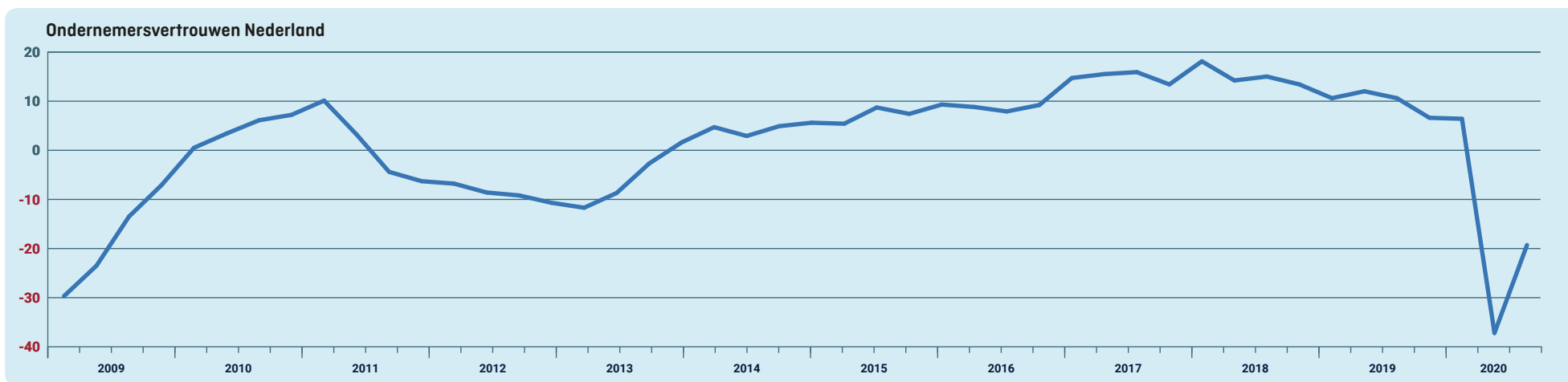
Ondernemers minder pessimistisch in derde kwartaal 2020

De Nederlandse ondernemers zijn nog altijd zeer somber over hun situatie, maar het vertrouwen is wel sterk toegenomen. De stemmingsindicator komt uit op -19,3 tegen -37,2 in het vorige kwartaal, toen het dieptepunt werd bereikt sinds de start van de meting eind 2008.

Het ondernemersvertrouwen is in alle branches gestegen, maar blijft, uitgezonderd de detailhandel, nog steeds negatief. Het ligt nog ruimschoots onder het langjarig gemiddelde (0,9). In de detailhandel is het vertrouwen met 4,5 het hoogst. Onder de ondernemers in de horeca is het sentiment net als vorig kwartaal het meest negatief (-52,4) van alle sectoren, maar het vertrouwen is hier wel sterk toegenomen (+31,9). Vooral sterk verbeterde omzetverwachtingen liggen hieraan ten grondslag.

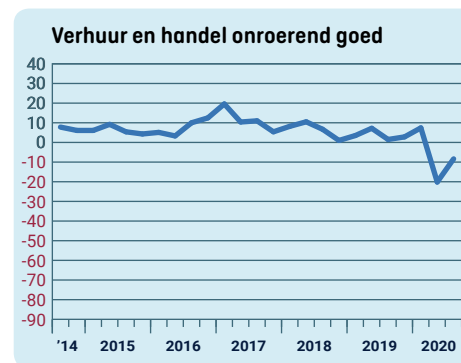
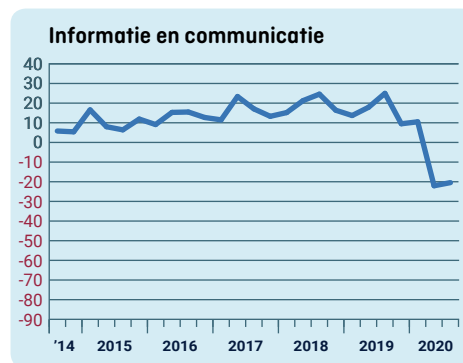
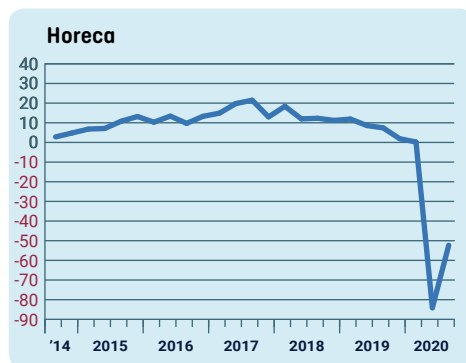
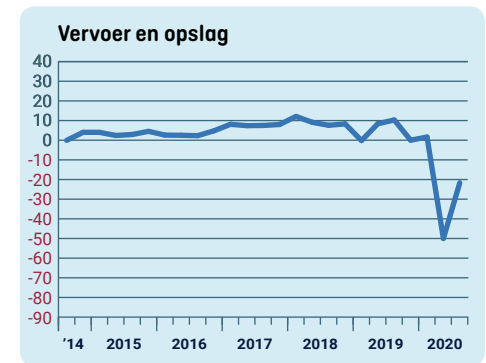
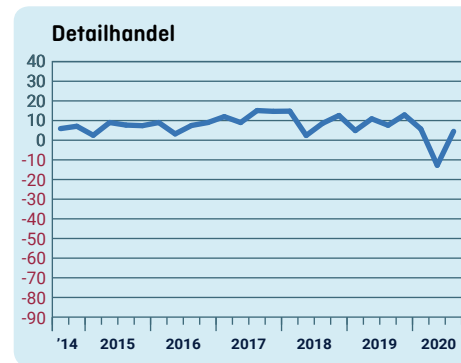
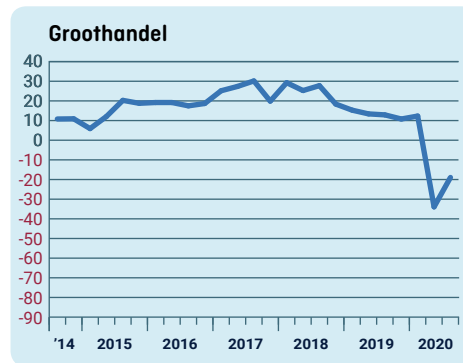
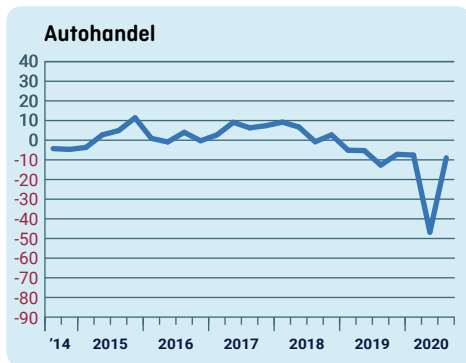
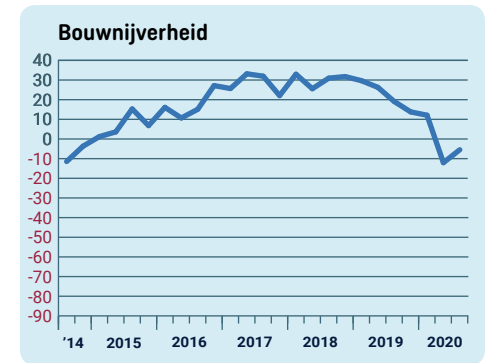
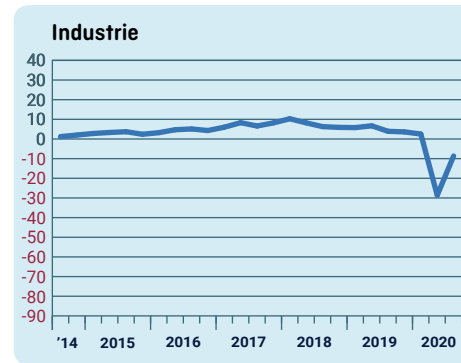
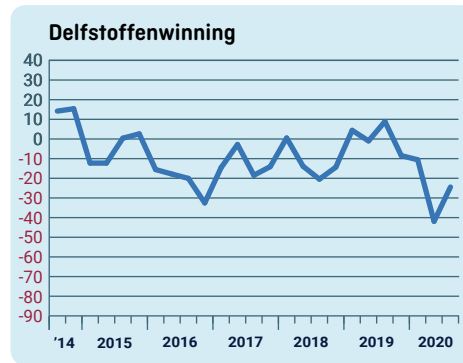
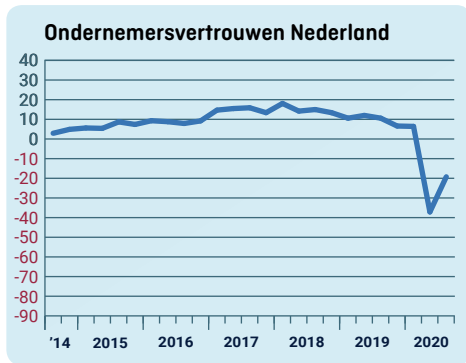
Verder in deze rapportage

Alleen ondernemer detailhandel voorzichtig optimistisch	5
Verwachtingen veren op, maar negatieve stemming overheerst	7
Uitgelicht - Invloed coronacrisis op sectoren	8
Uitgelicht - Verwachting en realisatie omzet in crisistijd	9
Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie	10

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemersvertrouwen per sector Uitkomsten derde kwartaal 2020

Alleen ondernemer detailhandel voorzichtig optimistisch

Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het Nederlandse bedrijfsleven, kwam in het derde kwartaal uit op -19,3. Dit is een toename van 17,9 ten opzichte van drie maanden geleden, toen het vertrouwen een historisch dieptepunt bereikte. Tussen de sectoren zijn de verschillen groot.

Op de sector detailhandel na, is het sentiment negatief. In de horeca zijn de ondernemers, net als in het tweede kwartaal, het meest pessimistisch. De grootste verbeteringen in het vertrouwen zijn gemeten in de autohandel en -reparatie (+37,9), de horeca (+31,9) en de vervoer- en opslagbedrijven met een toename van 28,4. Sectoren die minder profiteerde van het verbeterde sentiment zijn de ondernemers in de sector informatie en communicatie en de bouwnijverheid, maar in deze sectoren was de terugval van het vertrouwen in het tweede kwartaal ook minder groot.

Detailhandel sector met het hoogste vertrouwen

In de detailhandel zijn ondernemers het meest optimistisch (4,5) in vergelijking met andere sectoren waar de pessimistische ondernemers in de meerderheid zijn. Het vertrouwen in de detailhandel is met 17,3 punten gestegen vergeleken met vorig kwartaal. Dit komt vooral door het positieve sentiment bij de webshops, waar het overgrote deel van de ondernemers aangeeft in het afgelopen kwartaal meer omzet te hebben gedraaid en ook in het derde kwartaal een omzettoename verwachten. Desondanks is er over de gehele sector genomen nog steeds een meerderheid aan ondernemers die een afname van hun omzet hebben geconstateerd in het afgelopen kwartaal. Een omzetzaling is vooral geconstateerd door tankstation-ondernemers. Het oordeel over de voorraden is verbeterd aan het begin van het derde kwartaal.

Vertrouwen horeca laagst van alle sectoren

De ondernemers in de horeca zijn in het derde kwartaal net als in het tweede kwartaal het meest pessimistisch gestemd, maar het vertrouwen is sterk toegenomen. Sinds 1 juni zijn horecagelegenheden onder strenge voorwaarden weer geopend voor de consument, na sinds halverwege maart de deuren te hebben moeten sluiten als maatregel tegen het coronavirus. Het sentiment in deze sector kwam aan het begin van het derde kwartaal uit op -52,4. Dit is 31,9 hoger dan vorig kwartaal (-84,3). Met name sterk verbeterde omzetverwachtingen liggen hieraan ten grondslag. Het aantal ondernemers dat omzetgroei voorziet, is sterk toegenomen en groter dan het aantal dat een omzetzaling verwacht. De andere twee indicatoren waaruit het ondernemersvertrouwen is opgebouwd, namelijk de omzetrealisatie in de afgelopen drie maanden en het economisch klimaat, zijn per saldo iets afgenomen.

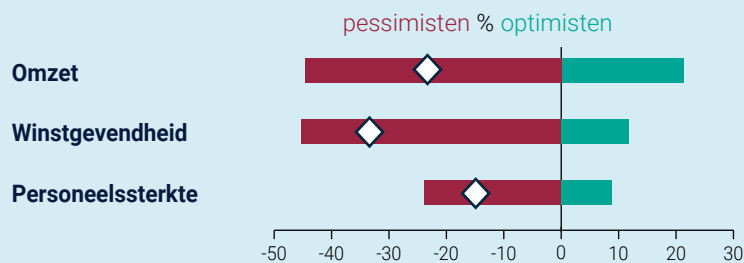
Grote toename vertrouwen autohandel en -reparatie

Bij de ondernemers in de autohandel en -reparatie is het vertrouwen het meest toegenomen van alle sectoren. Het vertrouwen steeg met 37,9, van -46,9 in het tweede kwartaal naar -9,0 in het derde kwartaal. Deze toename in het vertrouwen is met name het gevolg van een fors verbeterde omzetverwachting in het lopende kwartaal. Ook is het oordeel van de ondernemers over de voorraden in het derde kwartaal sterk verbeterd. Het aantal ondernemers dat de omzet zag slinken ten opzichte van eerste kwartaal is daarentegen juist toegenomen. Ook in de transportsector is het vertrouwen in een kwartaal tijd met ruim 28 punten toegenomen door sterk verbeterde omzetverwachtingen.

Dashboard Conjunctuurenquête Nederland

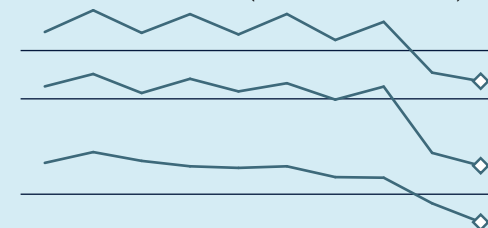
Uitkomsten vergeleken met een jaar eerder

Ontwikkelingen tweede kwartaal

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

Laatste 10 kwartalen (2018-2 t/m 2020-3)

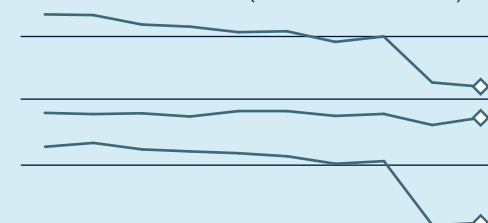

Beoordelingen van de ondernemer begin derde kwartaal

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

Laatste 10 kwartalen (2018-2 t/m 2020-3)

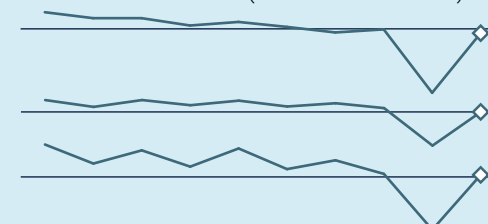

Verwachte ontwikkelingen derde kwartaal

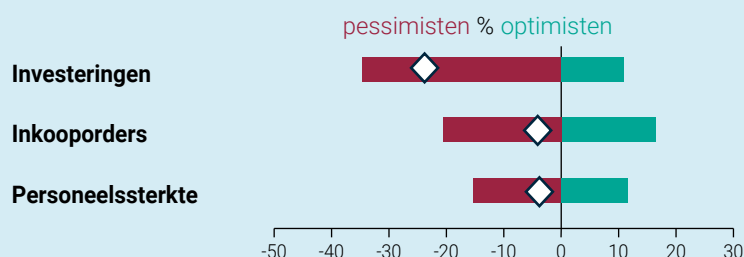

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

Laatste 10 kwartalen (2018-2 t/m 2020-3)

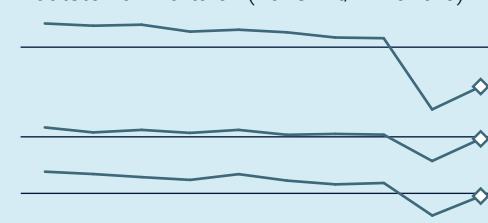

Verwachte bedrijfsvoering derde kwartaal

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

Laatste 10 kwartalen (2018-2 t/m 2020-3)

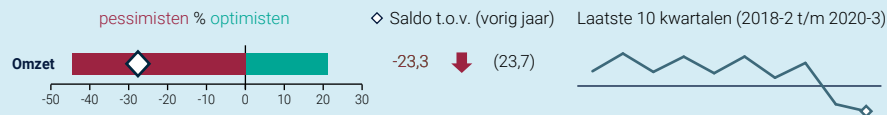

Verwachtingen veren op, maar negatieve stemming overheerst

Verwachtingen veren op, maar negatieve stemming overheerst

Hoewel de verbetering van het ondernemersvertrouwen terug is te zien in het COEN-dashboard, is ondernemend Nederland ten opzichte van een jaar geleden op alle fronten pessimistischer. Bij vrijwel alle indicatoren van het dashboard hebben de negatief gestemde ondernemers de overhand op de positief gestemde ondernemers.

Ontwikkelingen tweede kwartaal

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Onderwerp In de Conjunctuurenquête Nederland worden ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp twee keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan, geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat. **Staafdiagram** (pessimisten/optimisten): de vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo Het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staafdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven. **T.o.v. vorig jaar** Het saldo van hetzelfde onderwerp in hetzelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoeneffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering. **Lijndiagram** (laatste 10 kwartalen): per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoencorrectie toegepast. De zwarte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

Winstgevendheid, omzet en personeelssterkte in tweede kwartaal gedaald

Bij per saldo 33 procent van de ondernemers daalde de winstgevendheid in het tweede kwartaal. Ook waren er meer ondernemers (saldo 23 procent) die de omzet zagen dalen. Vergeleken met het eerste kwartaal waren bedrijven negatiever over de personeelssterkte. Per saldo zag 15 procent van de ondernemers het personeelsbestand in het tweede kwartaal afnemen.

Ondernemers negatief over economisch klimaat

Per saldo zag 39 procent van de ondernemers het economisch klimaat in het afgelopen kwartaal achteruitgaan. Ook het oordeel van de ondernemers over de omvang van hun orderpositie is nog zeer negatief (saldo bijna 29 procent). Gelet op de afzetverwachting worden de voorraden eindproduct aan het begin van het derde kwartaal door meer ondernemers in de industrie en handel als te groot gezien.

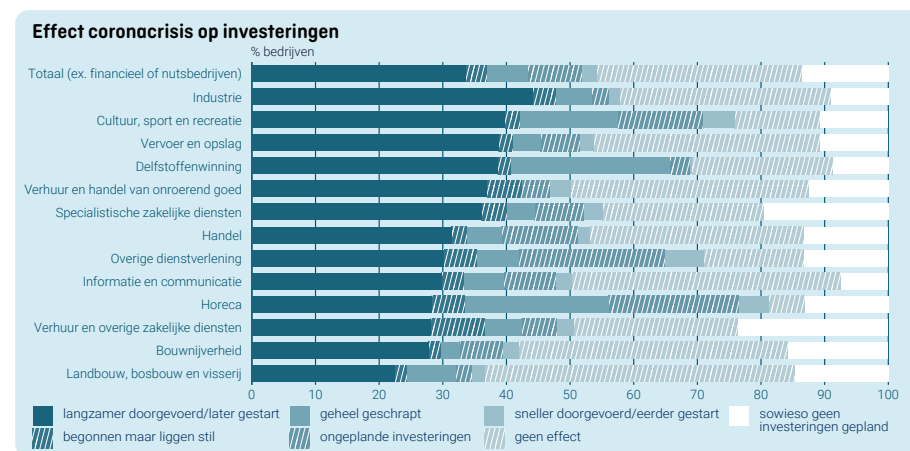
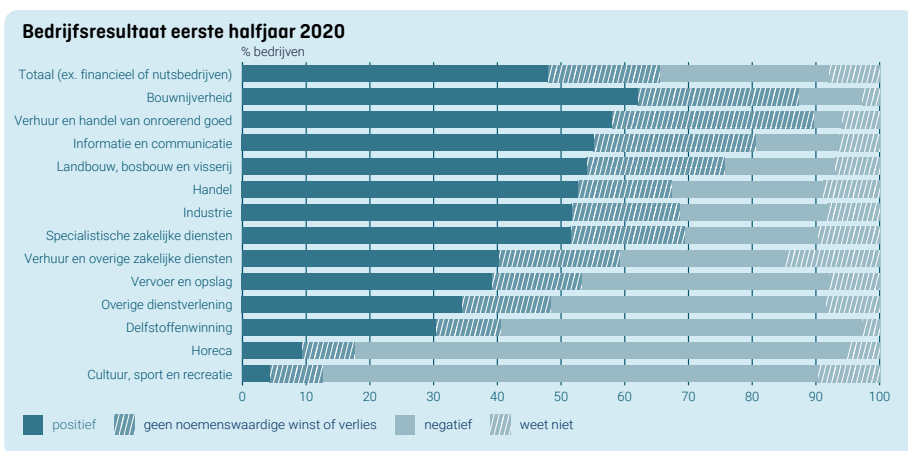
Verwachtingen derde kwartaal positiever dan vorig kwartaal

Vergeleken met vorig kwartaal zijn ondernemers met meer vertrouwen het nieuwe kwartaal ingegaan. Wel is het sentiment negatief. Per saldo verwacht ruim 5 procent van de ondernemers een slechter economisch klimaat. Ondernemers verwachten dat de binnenlandse en buitenlandse omzet gelijk blijven. Het percentage ondernemers dat een toe- of afname verwacht, houdt elkaar vrijwel in evenwicht.

Ook het oordeel over de verwachte bedrijvigheid is aanzienlijk minder negatief dan een kwartaal eerder. Per saldo verwacht 4 procent van de ondernemers dit derde kwartaal minder orders te plaatsen bij leveranciers. Bijna 4 procent van de ondernemers voorziet een kleiner personeelsbestand. Vooral de verwachtingen over de investeringen zijn nog somber. Per saldo verwacht bijna 24 procent van de ondernemers in 2020 minder te investeren dan in 2019.

Uitgelicht Invloed coronacrisis op sectoren

Bijna de helft van de ondernemers heeft het eerste halfjaar van 2020 afgesloten met winst. Daarnaast noteert 27 procent van de ondernemers een negatief bedrijfsresultaat en geeft 18 procent aan geen noemenswaardige winst of verlies gemaakt te hebben. Ruim 40 procent van de bedrijven met 5 tot 20 werkzame personen geeft aan winst gemaakt te hebben. Bij grotere bedrijven ligt dit percentage hoger.

Grote verschillen tussen sectoren

Vooral ondernemers in de horeca en de sector cultuur, sport en recreatie zijn door de coronacrisis in de rode cijfers beland. Door de maatregelen tegen het coronavirus viel een groot deel van de omzet weg. Van de ondernemers in de sector cultuur, sport en recreatie noteert slechts 4 procent een positief bedrijfsresultaat in het eerste halfjaar en ziet 78 procent de cijfers in het rood lopen. In de horeca schreef 7 procent van de ondernemers zwarte cijfers en leed 77 procent verlies. Wel kunnen deze bedrijven gebruikmaken van tijdelijke financiële regelingen van de overheid om de pijn te verzachten. In de bouw zijn de meeste bedrijven winstgevend geweest in het eerste halfjaar. Door de lange doorlooptijden in de bouw kan deze sector pas later in de conjunctuurencyclus te maken krijgen met de effecten van een crisis.

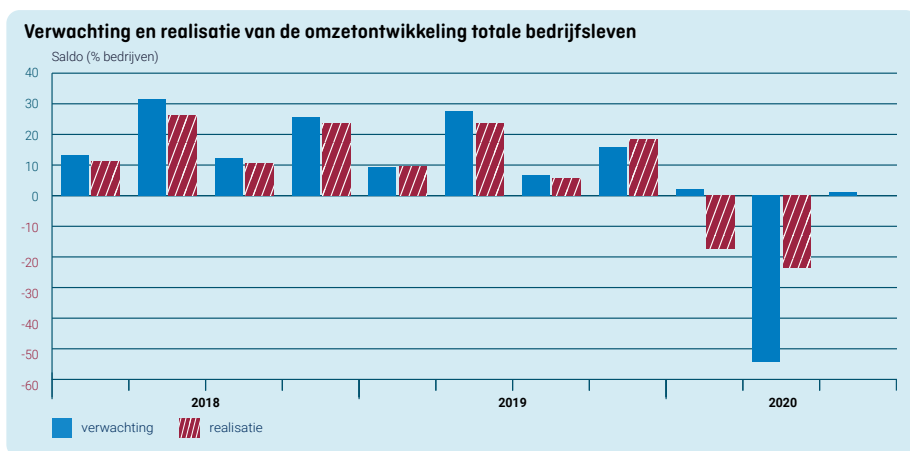
De coronacrisis heeft een grote invloed op de investeringen van bedrijven. In totaal geeft 34 procent aan dat geplande investeringen langzamer worden doorgevoerd of later zijn gestart. Dit geldt in grotere mate voor grotere bedrijven. Van de bedrijven geeft 11 procent aan investeringen sneller uit te voeren of ongeplande investeringen te doen door corona. Ook is er een groep ondernemers (10 procent) waar geplande investeringen stil liggen of geheel geschrapt zijn. 46 procent van de ondernemers geeft aan dat de investeringen geen effect ervaren door de coronacrisis of hebben überhaupt geen investeringen gepland.

Ongeplande investeringen in horeca

Binnen de horeca zijn veel ondernemers genoodzaakt ongeplande investeringen te doen. Zoals de aanschaf van plexischermen en desinfectiezuilen om ruimtes corona-proof te maken. Ook geeft de helft van de horecaondernemers aan dat geplande investeringen langzamer worden doorgevoerd, later zijn gestart of geheel geschrapt zijn door de coronacrisis.

Uitgelicht Verwachting en realisatie omzet in crisistijd

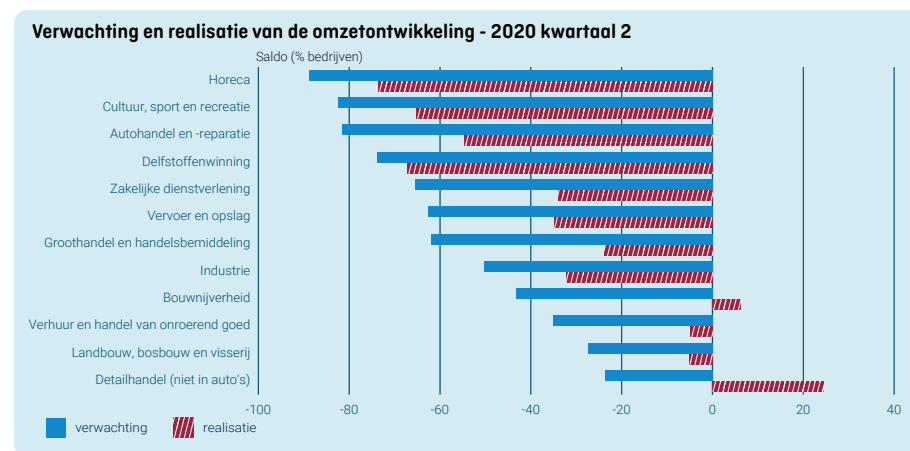

Ondernemers worden gevraagd naar zowel een verwachting aan het begin van een kwartaal als naar de realisatie van het net afgelopen kwartaal. Anders dan voorheen, laten de verwachting en realisatie van de omzet voor het tweede kwartaal van 2020 een groot verschil zien.

De verwachting en de realisatie van de omzet laten in 2018 en 2019 een stabiel, overeenkomstig beeld zien. Ook de seizoenschommelingen zijn een vast gegeven. Gedurende 2018 en 2019 neemt de omzettoename licht af.

De corona-ontwikkelingen in maart 2020 wierpen hun schaduw vooruit over het tweede kwartaal. Aan het begin van het kwartaal (april) zijn door de inperking van het coronavirus maatregelen van kracht die het bedrijfsleven hard raken. Versoepelingen zijn nog niet voorzien. In deze situatie en met de kennis op dat moment geven de ondernemers dan hun verwachting af. Per saldo verwachtte 54 procent van de ondernemers een afname van de omzet.

In de loop van het tweede kwartaal verbeterde de situatie. De overheidsmaatregelen werden stap voor stap versoepeld. Sommige ondernemers troffen maatregelen ten

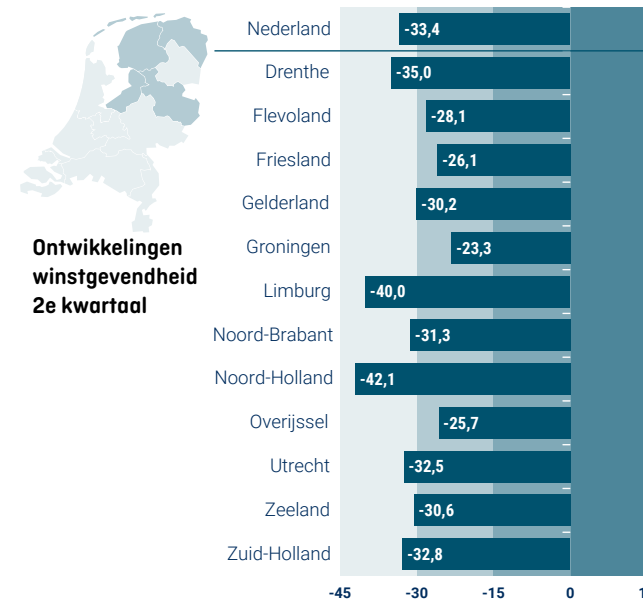
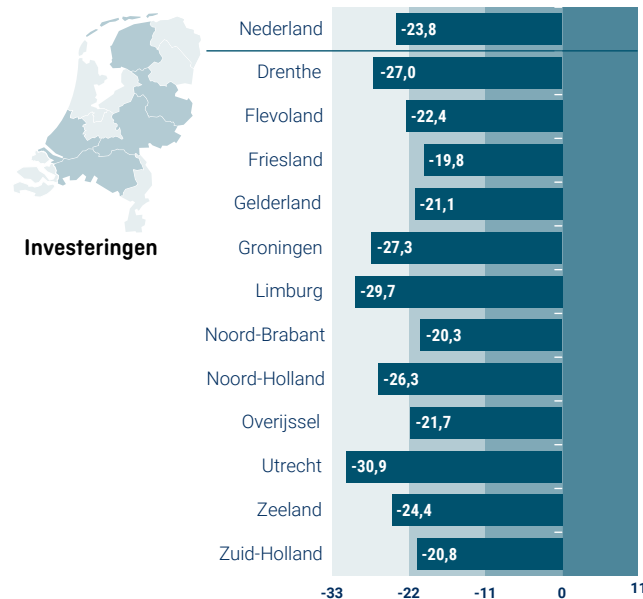
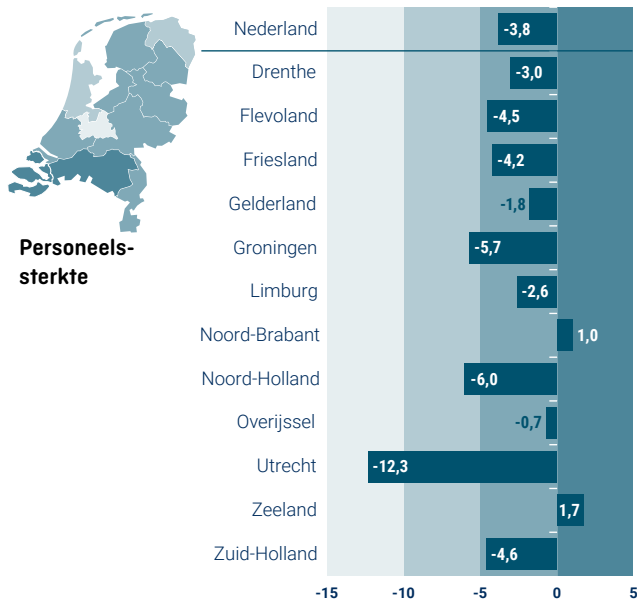
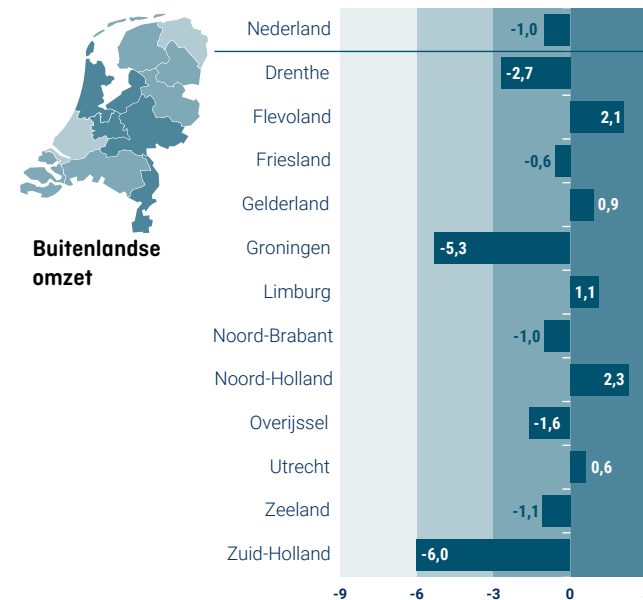
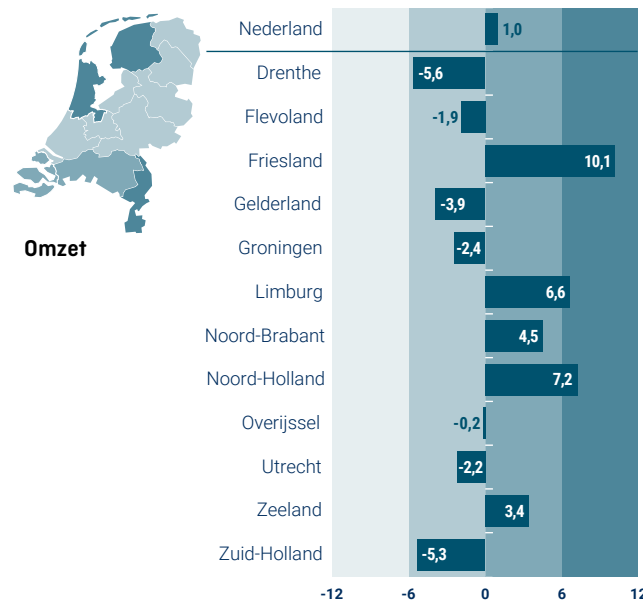
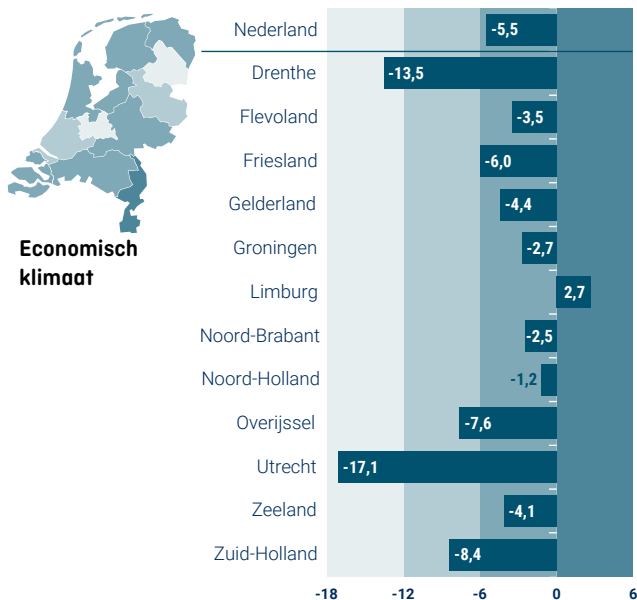

behoefte van de omzet. Wanneer ondernemers in juli de balans opmaken, is na afloop van het tweede kwartaal bij per saldo 23 procent van de ondernemers de omzet gedaald.

Weliswaar blijkt voor alle sectoren dat de realisatie gunstiger is dan de verwachting. Dit betekent niet dat de realisatiecijfers gunstig stemmen. Per saldo zag meer dan de helft van de ondernemers in de sectoren horeca, delfstoffenwinning, cultuur, sport en recreatie en de autohandel en -reparatie hun omzet dalen. In de zakelijke dienstverlening, transport en industrie geldt dat voor ruim een kwart van de ondernemers. Voor de sectoren landbouw en de handel in onroerend goed, ziet een aanzienlijk kleiner deel van de ondernemers de omzet dalen. In de detailhandel en de bouw is er per saldo een meerderheid aan ondernemers die hun omzet ziet stijgen in het tweede kwartaal.

De verwachtingen voor het derde kwartaal van 2020, gemeten in juli, lijken door de ervaringen van het tweede kwartaal en met de kennis van dat moment een stuk positiever vergeleken met de verwachtingen voor het tweede kwartaal. Ook hier zullen de ontwikkelingen tijdens het derde kwartaal een grote invloed hebben op de uiteindelijke realisatie.

Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemers in Friesland nog altijd het minst negatief gestemd

De stemming onder de ondernemers is in alle provincies duidelijk verbeterd. Voor alle indicatoren zijn de verwachtingen namelijk veel minder negatief dan in het tweede kwartaal. Tussen de provincies zijn grote verschillen. Bij de zes indicatoren die hier worden belicht zijn ondernemers uit Friesland, net als in het vorige kwartaal, het minst negatief. De ondernemers uit Utrecht daarentegen zijn het meest negatief.

De verbeteringen van de verwachtingen in vergelijking met het tweede kwartaal, zijn het grootst in Overijssel gevolgd door Limburg. In Zuid-Holland is de verbetering het kleinst gevolgd door Drenthe.

Ondernemers in Limburg weer licht positief gestemd over economisch klimaat

Met een saldo van 2,7 procent zijn ondernemers in Limburg als enige dit kwartaal licht optimistisch over het economisch klimaat. In alle andere provincies zijn de verwachtingen over het economisch klimaat nog altijd negatief. Ondernemers in Noord-Holland zijn het minst negatief. Het meest negatief gestemd zijn de ondernemers in Utrecht en Drenthe met een saldo van -17,1 respectievelijk -13,5 procent. Het saldo voor heel Nederland komt uit op -5,5 procent.

Omzetverwachtingen in 5 van de 12 provincies weer positief

In Friesland zijn ondernemers het meest positief gestemd over de verwachte omzet in het derde kwartaal. Per saldo verwacht 10,1 procent van de ondernemers in deze provincie dat de omzet in het huidige kwartaal groter zal zijn dan in het tweede kwartaal. Ook in Noord-Holland, Limburg, Noord-Brabant en Zeeland is men weer optimistisch. In Drenthe en Zuid-Holland zijn ondernemers met een saldo van -5,6 respectievelijk -5,3 het sterkst negatief gestemd in hun omzetverwachtingen. Landelijk verwacht per saldo 1,0 procent van de ondernemers een toename van de omzet.

Ondernemers in Noord-Holland het meest positief over exportverwachtingen

In Noord-Holland zijn de ondernemers over de export, net zoals bij de omzet, weer positief gestemd. Per saldo geeft 2,3 procent van de ondernemers in deze provincie aan dat zij verwachten meer te exporteren in het tweede kwartaal van 2020. Ook in Utrecht, Limburg, Gelderland en Flevoland zijn ondernemers positief gestemd over de buitenlandse omzet. Gemiddeld verwacht nog maar 1 procent van de ondernemers in Nederland een afname van de export in het derde kwartaal. In Zuid-Holland en Groningen zijn de ondernemers het meest negatief met een saldo van -6,0 respectievelijk -5,3 procent.

Afname personeel verwacht in bijna alle provincies

In bijna alle provincies verwachten ondernemers een kleiner personeelsbestand in het derde kwartaal. Ondernemers in Zeeland en Noord-Brabant zijn licht optimistisch met een saldo van 1,7 respectievelijk 1,0 procent. In alle overige provincies wordt een afname van het personeelsbestand verwacht. Het meest pessimistisch zijn de ondernemers in Utrecht waar per saldo 12,3 procent een afname verwacht.

Minder investeringen

Door ondernemers wordt over het algemeen een terugval verwacht van de investeringen dit jaar. In Utrecht en Limburg is de stemming hierover het meest negatief, terwijl in Friesland de stemming het minst negatief is. Toch verwacht ook hier één op de vijf ondernemers dit jaar minder te gaan investeren.

Afname winstgevendheid

Ondernemers ervaren als gevolg van de crisis een afname van de winstgevendheid in het tweede kwartaal. Per saldo geeft ruim 33 procent van de ondernemers een daling aan. In Noord-Holland en Limburg ervoer per saldo ongeveer 40 procent een daling. In Groningen, Overijssel en Friesland is dit circa 25 procent. In de overige provincies is dit circa 30 procent.

Kerntabel

Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

Ondernemersvertrouwen			
	2020 1e kwartaal	2020 2e kwartaal	2020 3e kwartaal
Totaal bedrijfsleven	6,4	-37,2	-19,3
Delfstoffenwinning	-10,6	-42,0	-24,5
Industrie	2,5	-28,7	-8,7
Bouwnijverheid	13,6	-10,6	-4,0
Autohandel en -reparatie	-7,6	-46,9	-9,0
Groothandel	12,3	-34,0	-19,0
Detailhandel	5,7	-12,8	4,5
Vervoer en opslag	1,6	-50,1	-21,7
Horeca	0,2	-84,3	-52,4
Informatie en communicatie	10,5	-22,1	-20,5
Verhuur en handel onroerend goed	7,4	-20,2	-8,4
Zakelijke dienstverlening	9,7	-40,3	-25,3

Verwachtingen voor het derde kwartaal <small>niet seizoengecorrigeerd saldo percentage bedrijven</small>			
	Omzet	Personeel	Economisch klimaat
Totaal bedrijfsleven	1,0	-3,8	-5,5
Delfstoffenwinning	-2,1	-47,9	-14,6
Industrie	-1,9	-7,1	-8,1
Bouwnijverheid	-2,6	-3,1	-25,4
Autohandel en -reparatie	3,2	-11,2	4,6
Groothandel	-4,0	2,2	0,0
Detailhandel	-3,2	-3,2	2,6
Vervoer en opslag	10,9	-9,1	3,0
Horeca	15,6	-12,2	-3,1
Informatie en communicatie	-5,0	-4,8	-11,6
Verhuur en handel onroerend goed	9,9	5,2	-13,5
Zakelijke dienstverlening	1,3	1,3	-1,6

Colofon

Uitgave

Augustus 2020

Dit rapport verschijnt ieder kwartaal op ondernemersplein.kvk.nl/coen.

Wilt u meer informatie?

Neem dan contact op met één van de COEN-partnerorganisaties:

www.cbs.nl

088 570 70 70 - info@cbs.nl

Ondernemersplein
Eén antwoord van de overheid

www.kvk.nl

088 585 15 85 - kennisdesk@kvk.nl

KVK

www.eib.nl

020 205 16 00 - eib@eib.nl

www.mkb.nl

www.vno-ncw.nl

070 349 03 49 - amirkhan@vnoncw-mkb.nl

Meer informatie?

Kijk op Statline. Hier treft u alle data uit deze uitgave aan conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten.

[Ondernemersvertrouwen naar bedrijfstak](#)

[Ondernemersvertrouwen naar provincie](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfstak](#)

[Conjunctuurenquête naar regio \(landsdeel/provincie/COROP\)](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfsgrootte](#)

Deze uitgave is te downloaden op:
ondernemersplein.kvk.nl/coen

